

Таким образом, в ходе Февральской революции в Одессе, как и в других городах Украины, сложились благоприятные условия для создания и деятельности белорусских организаций. Особенно активную деятельность в Одессе в конце 1917 – начале 1918 гг. развернули такие белорусские организации как Белорусская войсковая рада, Белорусская войсковая комиссия и «Белорусский гай», которые проделали большую и необходимую работу по формированию национальных воинских частей на Румынском фронте, защите интересов беженцев-белорусов и коренного белорусского населения, проживавшего в городе Одессе.

Источники и литература

1. Законы и распоряжения о беженцах. Вып. 1. – Москва, 1916.
2. НАРБ. – Ф.325. – Оп. 1. – Д. 10.
3. НАРБ. – Фонд.325. – Оп. 1. – Д. 21.
4. НАРБ. – Фонд. 325. – Оп. 1. – Д. 32.
5. НАРБ. – Фонд 325. – Оп. 1. – Д. 193.
6. НАРБ. – Фонд. 1440. – Оп. 3. – Д. 210.
7. Сакович А. Беларусь у Адэсе / А.Сакович // Веда (Нью-Йорк). – 1952. - №5. – С.153-158.
8. Сташкевич Н.С. Приговор революции: крушение антисоветского движения в Белоруссии: 1917 – 1925 / Н.С.Сташкевич. – Минск: Издательство «Университетское», 1985. – 304 с.

УДК 94:321.02 (477.8)

І. Левчук

ВЕКТОРИ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД «ГРОМАДСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦЮЮЧИХ ЖІНОК»

У статті розкрито особливості формування і діяльності польського жіночого руху. На прикладі «Громадського об'єднання працюючих жінок» визначено роль польського жіноцтва у суспільно-політичному житті на західноукраїнських землях. Проаналізовано статут та інші програмні документи об'єднання, визначено основні завдання та методи його діяльності.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, «Громадське об'єднання працюючих жінок» (ZPOK), жіноцтво, благодійні акції.

The article describes the features of the formation and activities of the Polish women's movement. For example, «The Unity of working women» the role of Polish women in public and political life at western ukrainian lands. Analyzed the statute and other program documents the association, the main tasks and methods of work

Keywords: the Second Polish Republic, The Unity of working women (Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet, ZPOK), women's, charity events.

Становлення польського жіночого руху відбувалося в час політичної мобілізації різних народів Східної Європи, які прагнули побудувати свої національні держави. Воно припало на злам XIX–XX ст. і відбувалося в особливій суспільно-політичній атмосфері, котра визначалася фактом розчленування Речі Посполитої Пруссією, Австро-Угорською та Російською імперіями. На теренах останньої здійснювалася особлива політика щодо католицької церкви. Зокрема – заборонялася діяльність чернечих жіночих орденів. Це стало причиною появи таємних жіночих релігійних громад.

Однією з перших речників ідей їх створення стала Ц. Плятер-Жиберик: у 1833 р. вона створила у Варшаві ремісничий заклад для дівчат. У ньому навчали не лише практичним навикам – пошиттю суконь, а й релігійним канонам. У 1907 р. Ц. Плятер-Жиберик, К. Прочек та М. Кленевська стали організаторами «Католицького союзу польських жінок» [3, с. 144]. Кількома роками раніше – у 1895 р. – заможна дворянка М. Кленевська ініціювала постання організації «Об'єднане товариство поміщиць». Його учасниці прагнули допомогти тим своїм «сестрам», що проживали в селах. Реалізуючи цей намір, дворянки читали лекції з медицини та гігієни. У 1906 р. ними відкрито школу. Її ініціатори прагнули не тільки сприяти навчанню селянок, розширенню їхнього світогляду, а й стимулювати адекватне часу розуміння свого призначення в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання, пов'язані з окремими аспектами дослідження польського жіночого руху, недостатньо відображені в працях сучасних українських дослідників (приклад нечисленних таких розвідок – стаття О. Ніколаєнко [3]). Тим часом діяльність жіночих організацій польок стала предметом особливого зацікавлення сучасників починаючи з часу їх постання (напр., дослідження Ю. Холодецького [2]). Вивчення роботи цих інституцій здійснювалося і в подальшому: праці М. Сівеца [8], Й. Дуфрат [5], М. Півоварчук [4]. В Україні ж численні питання, що пов'язані з діяльністю польського жіночого руху, його роллю та місцем у міжвоєнному суспільстві й надалі залишається без належної уваги.

Метою дослідження є виявити особливості діяльності «Громадського об'єднання працюючих жінок» на західноукраїнських землях. Відповідно до мети, поставлено такі **завдання**: дослідити особливості його діяльності в час парламентської демократії та становлення й посилення авторитаризму в Другій Речі Посполитій; проаналізувати позицію «Громадського об'єднання працюючих жінок» що до національних меншин; визначити основні вектори діяльності польських жіночих товариств і досліджуваного Об'єднання зокрема.

Вигляд основного матеріалу. Кінець XIX ст. став часом постання низки польських жіночих організацій. Ця тенденція чітко простежується на регіональному рівні. Так, на початку XX ст. в Галичині діяли такі польські товариства релігійного спрямування: «Kola Pan» (Кола Пань), що створене при католицьких благодійних товариствах; «Katolickij Związek Kobiet Polskich» (Католицький союз польських жінок), який, згідно статуту, що затверджений 1906 р., ставив перед собою подвійну мету: допомагати своїм учасницям в ознайомленні з суспільними особливостями Галичини і залучити польських жінок до спільної праці над соціальним відродженням рідного краю на засадах католицизму; «Katolickij Związek Polek we Lwowie» (Католицький союз польок у Львові), котрий також будовав свою діяльність на релігійних засадах і обстоював державницьку політичну позицію.

Жіночі організації створювали зазвичай заможні польки. Вони виявляли високий рівень національної самосвідомості: обстоювали відновлення власної держави, прагнули надавати допомогу представницям своєї національності. Завдяки ініціативності таких жінок наприкінці XIX ст. постало ще кілька організацій. Так, 1897 р. в Кракові засновано жіночу організацію взаємодопомоги «Товариство католицьких служниць імені святої Зіти»; впродовж 1886–1905 рр. діяла організація «Коло жінок Королівства і Литви» (його головне завдання – поширення освіти серед населення) [3, с. 145].

На початку XX ст. на польських землях оформлюється суфражистський рух, що зародився в Англії наприкінці XIX ст. В той час у Варшаві відкриваються читальні зали для жінок, де можна було ознайомитись із закордонною пресою, дізнатись про досягнення жіночого руху в світі.

Головна мета суфражистського руху – надання політичних прав жінкам – сприяла популяризації цієї мети в польському середовищі. На заваді реалізації цій благій меті стала Перша світова війна. В ті роки частина польок виявляла високу політичну культуру: вони були частиною тих сил, котрі відстоювали право поляків на власну державу. Найвідомішими жіночими товариствами в роки війни були: «Об'єднання польських жіночих християнських організацій», яке очолювала княгиня Елеонора Любомирська, та «Ліга жінок Галичини». Лідер останньої в Галичині С. Морачевська в той час заявляла, що польки повинні створити в тилу іншу армію – армію жінок, яка має матеріально і морально допомагати військовим на фронтах і їхнім родинам, а також підтримувати бойовий дух у суспільстві. «Ліга, – писала С. Морачевська, – це друга армія. Перша наносить рани, друга їх лікує» [1, с. 253].

Такі меседжі активізували частину польок. Це стало особливо очевидним у час, коли закладалися підвалини польської державності. Так, скажімо, вони брали участь в польсько-українській боротьбі за Львів у листопаді 1919 р. Тогочасний дослідник польського жіночого руху Йозеф Холодецький зазначав: «...завдяки злагоженій роботі польських жінок, під проводом Олександри Бітшан-Загурської, зорганізувавшись у загони і з карабінами в руках, [вони] відстояли м. Львів» [2, с. 23].

Після відновлення Другої Речі Посполитої й надання громадянам рівноправ'я незалежно від статі, найвпливовішими польськими жіночими організаціями були: «Національна організація жінок» (Narodowa Organizacja Kobiet – NOK), «Об'єднання польських християнських товариств», «Громадське об'єднання працюючих жінок» (Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet – ZPOK),

«Організація залучення жінок до оборони краю» (Przysposobienia Kobiet do Obrony Kraju), «Кола Польок» (Kola Polok), «Ліга польських жінок за мир і свободу» (Polska Liga Kobiet Pokoju i Wolności), «Польське товариство жінок з вищою освітою» (Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyzszym Wykształceniem).

Помітну роль серед вищезазначених організацій відіграло «Громадське об'єднання працюючих жінок» (далі – ZPOK). Воно засноване 1928 р. у Варшаві відомою суспільно-політичною діячкою З. Морачевською. ZPOK, яке сприяло втіленню у життя санаційних ідей Ю. Пілсудського, підтримувало принцип рівноправ'я жінок та чоловіків у суспільно-політичному житті, виступало за надання можливості жінкам займатися посади в державних органах влади. До основного проводу ZPOK входили: Зоф'я Дашинська-Галінська, Броніслава Длуська, Галіна Ярошевичова і Ванда Твардова [5]. «Громадське об'єднання працюючих жінок» популяризувало свої ідеали через друковані видання «Prasa Obywatelska», що виходила двічі на місяць упродовж 1928–1939 рр., і тижневик «Prosta Droga», котрий видавався з 1930 р. до 1939 р.

Головний ідеолог і керівник ZPOK З. Морачевська народилася 4 липня 1873 р. в Чернівцях. Зростала майбутня суспільно-політична діячка і одна з перших представниць жіноцтва в сеймі Польщі в родині інтелігентів (батько Роман Гостковський був професором Львівської політехніки). Дитинство З. Морачевської пройшло у Львові. Згідно суджень Йоан Дуфрат, ідейні та патріотичні погляди майбутньої очільниці ZPOK почали формуватися у 12-ти річному віці, коли вона навчалась у школі для дівчат Вікторії Недзільковської [7, с. 341]. У 1896 р. Зоф'я одружується з Єнджеєм Морачевським, котрому судилося зайняти пост прем'єра Польщі у 1918 р.

З початку ХХ ст. З. Морачевська демонструвала активну громадянську позицію: входила до Польської соціал-демократичної партії Галичини, займалась громадською працею, читала лекції з польської історії, географії та літератури працюючим жінкам. На початку 1900-х років створює в Стрию, куди переїжджає на проживання, жіночі організації «Союз жінок» та «Праця». В роки Першої світової війни вона очолює Лігу жінок Галичини та Сілезії, яка після переїзду З. Морачевської до Кракова входить до складу Польської Ліги жінок (станом на 1916 р. її членами були понад 16 тис. чол.) [5]. У листопаді 1918 р. З. Морачевська переїздить у Варшаву і вступає до Польської Соціалістичної партії.

Після травневого перевороту 1926 р. і приходу до влади Ю. Пілсудського, вона очолює Демократичний виборчий комітет польських жінок, котрий в березні 1928 р. перейменовано в «Громадське об'єднання працюючих жінок». Невдовзі після постанови воно стало одним із найпопулярніших та наймасовіших у Другій Речі Посполитій. Показником цього є кількість членів об'єднання: вже в 1930 р. ZPOK налічувало 30 тис. учасниць [7, с. 351]. Завдяки енергійній роботі З. Морачевської представниці цієї громадської організації були делеговані до складу урядових делегацій на Конференції роззброєння в Женеві 1932 р. ZPOK співпрацювало з Міжнародним союзом рівноправності і суспільно-політичної праці жінок, Міжнародною Радою жінок в Женеві.

Головним програмним документом «Громадського об'єднання працюючих жінок» був статут (затверджений 25 травня 1928 р. у Варшаві), який відзеркалював основні його постулати та завдання. Згідно цього документу, головні цілі ZPOK були такими: відродження могутності Польщі, демократизація суспільно-політичного життя, забезпечення впливу на нього жінок. Способи реалізації поставлених цілей, як і у випадку більшості жіночих організацій, полягали у створенні опікунських будинків для жінок та дітей, відкритті клубів, читальень, дитячих садочків, видавництві праць присвячених жіночим справам та іншої друкованої продукції [16].

Імовірно, на місця спектр засобів поставлених цілей розширювався. Так, у статуті відділу ZPOK у Луцьку, що затверджений у 1931 р., до вищезазначених способів діяльності додавались ще два: створення культурних установ (театрів, організація хорів) та боротьба з алкоголізмом і проституцією. Засобом досягнення бажаної мети трактувалося створення безалкогольних кафе, заснування чайних, відкриття клінік психологічної допомоги [17, с. 1-8]. Це засвідчує той факт, що в місцевому товаристві виникло розуміння надання не лише матеріальної допомоги суспільству, а й психологічного та духовного супроводу, піклування про фізичне здоров'я воляни.

Упродовж свого існування ZPOK створив широку мережу філій та відділів у різних регіонах, зокрема – на західноукраїнських землях. Так, з першого ж року діяльності цієї громадської організації її відділ постав у Луцьку. Очоловила його Юлія Юзевська. Членами ZPOK у центрі Волинського воєводства були здебільшого представниці міської інтелігенції та заможні селянки (всього – 100 чол.) [9, с. 9].

Щонайменше по одному відділу ZPOK діяло в кожному з 11 повітів Волинського воєводства. Головну увагу його члени приділяли допомозі малозабезпеченим сім'ям, дітям-сиротам. У кожному повіті відкривались безкоштовні ідальні, дитячі садки. Кошти на ці цілі збирали на благодійних концертах і творчих вечорах.

Згідно оцінки органів влади, станом на 1934 р. ZPOK стало найважливішим у воєводстві у порівнянні з іншими жіночими організаціями [10, с. 2]. Станом на 1938 р. у м. Дубно діяло 4 осередки об'єднання, в Горохові – 2, Кременці – 4, Костополи – 4, Ковелі – 13, Любомелі – 3, Луцьку – 4, Рівному – 2, Сарнах – 4, Здолбунові – 7, Володимирі – 7 [11, с. 38-39]. Якщо порівняти цю кількість відділів безпосередньо напередодні Другої світової війни із даними початку 1930-х рр., то особливої різниці не спостерігаємо.

Члени ZPOK виявляли значну активність в реалізації сповідуваних цілей. Це підтверджується здобутками діяльності об'єднання. Так, у 1936 р. у Дубнівському повіті відкрито музичні курси для молоді, надано необхідний одяг сотні дітей, створено табір для школярів під час зимових канікул. У Горохівському повіті постав дошкільний заклад для 150 дітей, найбільшим з них надано 30 комплектів зимового одягу. Понад сотні дітей надано теплий одяг та предмети першої необхідності в Здолбунівському повіті. У Володимирському повіті організовано курси крою та шиття для жінок і дитячий садочок для 40 малюків [12, с. 45].

Не можна оминати увагою й інших статистичних даних: впродовж 1933 р. завдяки роботі секції Опіки над дітьми (її очолювала дружина волинського воєводи Юлія Юзевська) «Громадського об'єднання працюючих жінок» допомогу надано 18 тис. дітей. Безкоштовні кухні для дітей видали 17363 обіди в Луцьку, 15330 – в Кременці, 18543 – у Дубно, 14400 – у Володимирі та інших містечках [13, с. 2].

Реалізація таких масштабних проектів актуалізувала питання фінансових ресурсів. Відтак представниці об'єднання апелювали до населення і просили допомоги у всіх небайдужих. Одне з таких звернень починається абрєвіатурою SOS – сигналу про порятунок, який мав мобілізувати воляни на допомогу в організації безкоштовної ідальні для дітей у Луцьку (1933 р.). «Пару ложок супу і трохи будь-якої каші, стверджувалося в ньому, – не завдасть великого збитку господарству, а досить часто врятує не одну дитину від голодної смерті» [14, с. 8]. Таким був головний меседж, адресований польськими жінками мешканцям міста.

Піклувалось товариство і про сільських жителів Волині: організовувались лікувально-профілактичні акції в сільській місцевості, читались лекції для жінок (тематика – піклування за дітьми та хворими, профілактика захворювань). Проводились дво- і триденні курси гігієни. Проводилися і культурні заходи: театральні вистави, концерти (в грудні 1933 р. в с. Маневичі Луцького повіту на прохання відділу ZPOK виступила, напр., примадонна варшавської опери, співачка зі світовою славою Ванда Вермінська) [15, с. 8].

Численні соціальні проекти – важливий фактор, який сприяв популяризації ідей, котрі сповідував ZPOK, серед населення Польщі. Станом на вересень 1933 р. об'єднання налічувало (окрім 180 сілезьких груп, об'єднаних у «Товариство польок в Катовіцах») 812 відділів, що діяли в Другій Речі Посполитій. Про потенціал об'єднання свідчить той факт, що на початку 1930-х рр. представниці ZPOK брали участь у виборах до місцевих рад у Познанському, Поморському та Станіславському воєводствах [18, с. 3].

У 1933 р. у ZPOK відбувається розкол. Криза в лоні об'єднання зумовлювалася суспільно-політичними процесами в країні. Зокрема ж, неприйняттям частиною членів ZPOK антидемократичної політики влади.

Опозиційне тодішній владі середовище в лоні об'єднання очолила З. Морачевська, яка, спільно з однодумцями, вийшла з товариства. В той час засновниця ZPOK наголошувала: організація мала бути «школою демократії» і не може стати інструментом політики уряду. «Я завжди стоятим за свободу совісті і переконань як найціннішого скарбу вільного громадянина у відродженій Польщі» [7, с. 351]. Це слова з останнього виступу З. Морачевської як очільниці ZPOK. Ті, хто залишився в товаристві, підтримували політику влади, яка з прийняттям нової конституції Польщі у квітні 1935 р. стала авторитарно-президентською.

Після розколу ZPOK, у вересні 1934 р. відбувся його Надзвичайний вільний з'їзд. На цьому форумі ухвалено Ідейну Декларацію, якою конкретизовано основні завдання товариства. Зокрема, задекларовано, що в подальшому воно послуговується гаслом «Держава понад усе». ZPOK також проголосив підтримку того курсу, який реалізовувався Ю. Пілсудським.

Ідейна декларація надала своїм членам свободу віросповідання, проголосила, що плекає у них такі якості, як абсолютна правдивість, відвага, почуття особистості та колективної відповідальності, шанування людської гідності. Реалізацію прав жінок товариство вбачало в послідовному виробленні в суспільстві розуміння їх можливостей працювати за фахом та органах влади. Останній пункт Ідейної Декларації проголошував: ZPOK спрямує зусилля своїх членів на те, щоб забезпечити краще життя прийдешнім поколінням [6].

Отже, аналіз програмних документів ZPOK засвідчує, що основні його цілі та завдання впродовж 1928–1934 рр. не зазнали суттєвих змін. Хоча у Декларації, на відміну від статуту, конкретно прописано ставлення товариства до центральної влади та того курсу державної політики, що реалізовувалася Ю. Пілсудським. Важливим компонентом Ідейної Декларації стало проголошення ZPOK його позитивного ставлення до національних меншин. Це відбулося в той час, коли декларації влади нерідко розходилися з суспільною практикою (згадаймо, бодай, акцію ревіндикації та зростання антисемітизму в країні).

Прагнучи досягти задекларовані в програмних документах цілі, ZPOK реалізовував численні акції. Традиційним було, зокрема, благодійництво, яке здійснювалося за підтримки польської влади. Так, на початку 1933 р. об'єднання жінок провело ряд акцій матеріальної допомоги найбіднішим жителям Волині, забезпечило їх теплими речами, створило табори для дітей на час зимових канікул.

Такі акції проводилися і в інших воєводствах Польщі. Завдяки їхнім старанням були відкриті притулки для дітей у Тернополі, Луцьку та Лодзі. Успіхам ZPOK сприяло зростання його членів, створення нових осередків об'єднання (зокрема, на зламі 1932–1933 рр. – у Лодзькому, Познанському і Поморському воєводствах), з одного боку, та підтримка влади, з другого.

Такий статус-кво зумовлювався політичною позицією ZPOK. Його члени проводили лекції та семінари на суспільно-політичну тематику, прагнули сприяти реалізації владного задуму щодо формування громадянськості національних меншин, зокрема – українців. Представниці об'єднання, напр., 10 листопада 1936 р. організували надзвичайне зібрання з нагоди святкування 18-річчя незалежності Польщі в м. Сарни Рівненського повіту [19, с. 9].

Свідченням глибоких національно-патріотичних почуттів учасниць ZPOK на Волині є їхня участь 50-ти делегаток у Віленських урочистях, пов'язаних із похованням серця маршала Ю. Пілсудського і праху його матері у Вільно [20, с. 5].

То ж не дивно, що представники владних структур у той чи інший спосіб демонстрували позитивну оцінку роботи ZPOK: у вересні 1934 р., напр., прем'єр-міністр Польщі Маріян Зиндрам-Косцялковський брав участь в організованому в Луцьку учасницями об'єднання чаюванні [21, с.2]; у 1936 р. керівник Волинського воєводства Генрік Юзевський пожертвував луцькому осередку ZPOK 25 злотих [22, с. 2].

Незважаючи на те, що «Громадське об'єднання працюючих жінок» здійснювало різновекторну діяльність, основну увагу воно приділяло матеріальній допомозі та духовній опіці населення. Це опосередковано підтверджується структурою Головної Управи ZPOK: поруч із відділами закордонних справ, господарські, політичні (участь жінок у виборах до міських рад) і навіть військові питання. Особливої уваги заслуговує обговорення в 1930-х рр. питання можливості проходження жінками військової підготовки. Свідчення цьому – стаття, що опублікована в листопаді 1930 р. у «Газеті Львівській». Автор констатує не тільки певні регламентні питання проекту служби жінок (вона мала розпочинатися з 18-річного віку й тривати півтора роки (перші шість місяців відводилися теоретичній підготовці, рік – практичній), а й зауважує: безпосередня реалізація проекту сприятиме посиленню держави на випадок війни [23, с. 7].

Організація, котра реалізовувала численні благодійні заходи, освітні проекти, потребувала значного фінансового забезпечення. Кошти, які отримувало «Громадське об'єднання працюючих жінок» надходили з різних джерел. Так, на початку 1934 р. організація отримала 232.112 злотих. З них 151.995 зл. – це державні субсидії, 6 тис. зл. – пожертви, несталі доходи – 19 тис. зл., членські внески – 7 тис. зл.; решта коштів отримана від прочитання лекцій та проведення курсів [26, с.4]. Таким чином стає зрозумілим те, що здебільшого саме завдяки державній підтримці організація мала змогу виконувати поставлені перед собою завдання.

У другій половині 1930-х рр. у Польщі поширюється антисемітизм, причинами чого був расизм і пов'язаний з ним антисемітизм гітлерівської Німеччини, з одного боку, єврейсько-арабська війна в Палестині, з другого. ZPOK виступав проти антиєврейської істерії. Так, напр., на сторінках його друкованого органу «Prasa Obywatelska» в 1936 р. опубліковано статтю «Antysemityzm», авторка якої наголошує на необхідності недопущення даного явища у Польщі. Головним обов'язком батьків та вихователів вона вважає пояснення дітям права індивіда на життя. Євреї як громадяни Польщі, стверджує вона, є рівноправними і заслуговують на повагу. Піднесення розвитку як польської, так і єврейської освіти й культури, наголошувала авторка статті, позитивно вплине на співжиття різних націй і зміцнення Польщі [24, с. 1-2].

Як помітний суб'єкт громадсько-політичного життя в Другій Речі Посполитій, ZPOK співпрацював з іншими організаціями. Зокрема, з «Товариством жінок з вищою освітою». Хоча цілі цих двох товариств почасти не співпадали («Товариство жінок з вищою освітою» актуалізувало завдання врегулювання жіночих питань, а ZPOK наголошувало на імперативі служінню державі), їхня взаємодія зумовлювалася спільністю сповідуваних ними цілей [8].

З початком Другої світової війни «Громадське об'єднання працюючих жінок» припинило своє існування. Однією з останніх акцій, проведених цим об'єднанням, була допомога польським солдатам. 17 серпня 1939 р. з ініціативи ZPOK у Луцьку під керівництвом воєводи Новикової відбулось зібрання для обговорення питання надання допомоги Луцькому воєнному гарнізону. Задля цього ухвалено збір коштів. Здійснивши цю акцію в співпраці з організаціями і товариствами поляків, що діяли в Луцьку (зібрано 950 зл.), тамтешньому гарнізону 19 серпня 1939 р. передано 40.000 сигарет [24, с. 4].

Отже, діяльність «Громадського об'єднання працюючих жінок» засвідчила його вагомий роль у суспільно-політичному житті міжвоєнної Польщі та на західноукраїнських землях зокрема. Такий висновок зумовлений передусім тим, що 11-ти річна робота ZPOK суттєво сприяла розвитку жіночого руху в країні, формуванню нового світогляду жіноцтва.

«Громадське об'єднання працюючих жінок» репрезентувало державницько-патріотичну позицію, виступало за демократизацію суспільства. Відтак зростання авторитаризму в суспільно-політичному житті Польщі зумовило його розкол, який, проте, не скоригував проурядового курсу, якого повсякчас дотримувалися члени ZPOK.

Незважаючи на те, що така позиція протиставляла «Громадське об'єднання працюючих жінок» українцям, котрі прагнули відродження своєї національної держави, його просвітницька й благодійницька робота заслуговує поваги. Адже допомагаючи дітям-сиротам вони не поділяли їх на «своїх» і «чужих».

Упродовж всього свого існування об'єднання не змінило своїх засадничих ідей і принципів. У політичній царині – де-факто беззастережна підтримка позиції центральної влади, сповідувана завдання зміцнення Польської держави, а водночас – обстоювання гармонізації взаємин між поляками, українцями та євреями; у суспільній – підтримка і допомога всім знедоленим; у духовній та культурній – сприяння розвитку особистості людини, з одного боку, піднесенню польської культури, з другого.

Джерела та література

1. Гон М. Забезпечення прав етнічних меншин у другій Речі Посполитій / М. Гон // Філософія. Педагогіка. Суспільство. Збірник наукових праць РДГУ. – Рівне, 2011. – Вип. 1. – С. 251-263.
2. Chłodecki J. Kobieta polska w obronie ojczyzny / J. Chłodecki. – Lwow, 1919. – 24 s.
3. Ніколаєнко О. Жіночий рух у Польщі на початку XX ст. / О. Ніколаєнко // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 11. – С. 143-149.
4. «Wychowanie w Rodzinie» t. VII (1/2013) Mirosław Piwowarczyk. Uniwersytet Wrocławski, Polska Działania Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet na rzecz pomocy rodzinie. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.wwr.uni.wroc.pl/articles_pl/Tom_007_Art_013_Mirosław_PIWOWARCZYK.pdf (pol.). [dostęp 2014-07-11].

5. Moraczewska Zofia Demokracja dla kobiet. Joanna Dufraj. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – http://www.feminoteka.pl/muzeum/readarticle.php?article_id=29 (pol.). [dostęp 2014-07-11].
6. Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet: Deklaracja ideowa przyjęta w dn. 30. IX 1934 r. przez Nadzwyczajny Walny Zjazd Delegatek Z. P. O. K. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2837&from=FBC> (pol.). [dostęp 2014-08-11].
7. A biographical dictionary of women's movements and feminisms : Central, Eastern, and South Eastern Europe, 19th and 20th centuries. F. de Haan, K. Daskalova, A. Loutfi. – Budapest; New York: CEU Press/Central European University Press, 2006 – 645 s.
8. Michał Siwiec – Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://wadoviana.eu/wp-content/uploads/2014/05/Zapomniane-Stowarzyszenie-M.-Siwiec-Cielebon.pdf> (pol.). [dostęp 2014-08-11].
9. Луцкое поветовое староство г. Луцк. Отдел безопасности. Сведения о наличии партий и культурно-просветительных организаций на Волыни и об участии их в выборах. – Державний архів Волинської області (далі ДАВО), ф. 36, оп. 13, спр. 684, с. 1-13.
10. Луцкое поветовое староство г. Луцк. Следственный отдел. Квартальные отчеты о деятельности союзов и товариществ на территории Волынского воеводства. – 1 февраля 1934 г. – 9 января 1935 г. – ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 5036, с. 1-82.
11. Ровенское поветовое староство. Секретно. Заявления жителей повета и организаций о выдаче им разрешений на право проведения сбора денежных средств пострадавших от пожара, сиротам и другим лицам, переписка с Волынским воеводским управлением по этому вопросу. – 5 августа 1938 г. – 14 июня 1939 г. – ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 2871, с. 1-116.
12. Прокуратура Рівненського окружного суду. Огляд Волинського воеводського управління про діяльність політичних партій. – 2 січня 1936 р. – 21 вересня 1936 р. – ДАРО, ф. 33, оп. 4, спр. 78, с. 1-155.
13. Reprezentacyjny bal ZPOK // Wołyń. – 1934. – 11 lutego. – S. 2.
14. Apel ZPOK // Wołyń. – 1933. – 26 lutego. – S. 8.
15. Wanda Wermńska w Maniewiczach // Wołyń. – 1933. – 17 grudnia. – S. 8
16. Статут Громадянського об'єднання працюючих жінок. – ДАРО, ф. Статуту, інв. № 142.
17. Луцкое поветовое староство г. Луцк. Отдел безопасности. Устав «Союза гражданского труда женщин». – 1931 г. – ДАВО, ф. 36 оп. 13 а, спр. 514, с. 1-27.
18. Волынское воеводское управление государственной полиции г. Луцк. Квартальные отчеты о деятельности польских союзов и товариществ на Волыни. – 1933 г. – 1934 г. – ДАВО, ф. 46, оп. 9а, спр. 446, с. 1-114.
19. Obchod Swieta Niepodleglosci w ZPOK w Samach // Wołyń. – 1936. – 29 listopada. – S. 9.
20. Udział ZPOK z Wolunia w uroczystosciach Wielkich // Wołyń. – 1936. – 31 maja. – S. 5.
21. Przyjecie w ZPOK Znamienne przemowienie. Odpowiedz Pana ministra // Wołyń. – 1934. – 16 wrzesnia. – S. 3.
22. Swietlica kobiet ZPOK w Lucku // Wołyń. – 1936. – 12 kwietnia. – S. 2.
23. Powszechna sluzba obywatelska kobiet // Gazeta Lwowska. – 1930. – 6 listopada. – S. 7.
24. Antysemityzm. Ludowika Wolska // Praca Obywatelska. – 1936. – 31 sierpnia. – S. 1-3.
25. ZPOK – naszemu zolnierzowi // Glos Wolynia. – 1939. – 2 wrzesnia. – S. 4.
26. Propaganda ogrodkow dzialkowych prez ZPOK // Wołyń. – 1934. – 11 kwietnia. – S. 4.

УДК 284.57

Є. Лебедюк

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЦЕРКОВНОГО УСТРОЮ ОРГАНІЗАЦІ ЄХСС

Стаття присвячена аналізу становлення та еволюції формування церковного устрою євангельських християн святих сїонїстів. Зокрема зосереджується увага на структурі, нормах і правилах створення та існування організації п'ятидесятників-сїонїстів.

Ключові слова: євангельські християни святі сїонїсти, мурашківці, апостоли, диякониси, храм-сїон, харизматична організація, авторитарно-апостольська організація, екстатична організація.

This article analyzes the formation and evolution of structure formation of the church of Evangelical Christians saints Zionists. In particular focuses on the structure, rules and regulations creation and existence of Pentecostal - Zionists.

Keywords: *evangelic christians saint zionists, myraskivci, apostles, deaconesses, temple-sion, charisma organization, authoritarian-apostolic organization, ecstatic organization.*

Постановка проблеми Землі Західної України, які перебували під владою Другої Речі Посполитої, стали у першій половині ХХ століття місцем появи та розповсюдження пізньопротестантських течій, особливо п'ятидесятництва, яке було представлено багатьма напрямками, зокрема це євангельські християни в душі апостольським, п'ятидесятники-сїонїсти, євангельські християни Церкви Бога, п'ятидесятники-суботники, бідашівці, момотюківці [14, с.45], а також євангельські християни святі сїонїсти (ЄХСС).

Актуальність дослідження обумовлюється потребою об'єктивного і неупередженого вивчення світоглядних основ та культури організації ЄХСС. **Завдання:** дослідити формування церковного устрою організації євангельських християн святих сїонїстів, що сприяло б відкиданню певних стереотипів у сприйнятті діяльності даної організації.

Рівень розробки проблеми. Аналіз наукових публікацій, які стосуються феномену організації мурашківців-сїонїстів дає підстави стверджувати, що історіографія з цього питання включає незначний обсяг матеріалів. Перш за все, це дослідження, написані науковцями у радянський період, які носять пропагандистський, «антисектантський характер». Тут варто відзначити статтю М. Медяника [13]. Серед публікацій наукового характеру варто відмітити дослідження Болеслава Камейші [10, 11]. Деякі аспекти культурної практики та організаційної структури організації розкривалися також в працях Ф.Федоренка, Ф.Гаркавенка, В.Любашенко [9, 12, 19]. По-друге, це дослідження сучасних українських істориків. Серед них слід відмітити публікації Р.Скакуна, у яких дається нарис сучасного мурашківського руху й звертається увага на його найхарактерніші особливості [17, 18]. По-третє, праці написані зарубіжними дослідниками. Так, діяльність та сучасним станом організації мурашківців зацікавила польська дослідниця Юстина Хмелевська [20]. Авторка висвітлює організацію життя, побуту й релігійного культу сїонїстів-мурашківців на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу: Організація євангельських християн святих сїонїстів виникає на початку 30-х років ХХ століття на ґрунті п'ятидесятництва. Її специфічні особливості у значній мірі пов'язані з церковним устроєм, у створенні якого мурашківці-сїонїсти, як і більшість п'ятидесятницьких церков, виробили свої норми, правила та структуру.

При виникненні подібних релігійних утворень, особливе значення приділяється лідерам-засновникам. Вони самоототожнюються з «високою місією», завдяки цьому ототожненню почувають себе обраними серед обраних, що виявляється в гіперактивній місіонерській діяльності, яка дає почуття особливого смислу, повноцінності життя. Духовний лідер «як лікар повинен лікувати хворих членів і цілювати словом Божим» [8, с.12].

І.Мурашко вважав, що «найбільша справа – бути служителем Христовим, бо він представляє Христове посольство на землі, ... він відкриває божественні плани людям, сповіщаючи вічне життя і закликаючи людей по Слово Божому. ... він є світлом і оком для людей.» [10, с. 99-100]. Крім того, проповідник має бути «непорочним перед Богом і бездоганим перед людьми» [10, с. 99].

Засновниками організації євангельських християн святих сїонїстів стали Іван Мурашко та Ольга Кирильчук.

Повернувшись на Батьківщину у 1925 році, І.Мурашко розгортає проповідницьку діяльність як баптист, а також «організовує філію секти «Дослідники Святого Письма» на території Полісся та займається місіонерською діяльністю аж до кінця 1931 року. Як пояснював Мурашко: «Відчував у собі велику «палаючу» потребу повчання».[1, арк.137.] Це підштовхує І.Мурашка до створення власної організації. Як він сам задує: «не бажаючи бути тільки наглядачем за справами філії секти «Дослідники Святого Письма», я вирішив організувати свій Храм – Церкву Божу, вивчаючи духовних проповідників. Керував навчанням та більше навчався сам».[1, арк.137.]

В той же час на Поліссі пропагували ідеї п'ятидесятництва Ольга Кирильчук разом зі своєю помічницею «Сарою». Їх проповіді швидше доходили до сердець слухачів. Авторитет О.Кирильчук як проповідниці був значно вищим, ніж авторитети багатьох проповідників-чоловіків. Проте суспільство та офіційна церква сформували стійку думку, що духовними проповідниками повинні бути лише чоловіки. Призначення ж жінки – доглядати дітей і чоловіка; жінка не може бути і не має права пропагувати будь-що, тим паче «вчити» чоловіків.